
J O S. H O B L:

SLOVENSKO

P O P Ř E V R A T U

STRUČNÝ PŘEHLED VÝVOJE POPŘEVRA-
TOVÝCH SLOVENSKÝCH POMÉRŮ, SE
ZVLÁŠTNÍM ZŘEATEM K STŘEDNÍMU
SLOVENSKU

1931

T I S K L B. V A Š A T A, P R A H A

Digitalizoval Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, máj 2016.

CENA 3,- Kč

*P*lyných 12 roků cestoval jsem po převratu nepřetržitě v úředním svém povolání po středním Slovensku, zúčastnil jsem se všemožně veřejného života a byl jsem stále v úzkém styku jak se slovenskou inteligencí, tak i se širokými vrstvami slovenského lidu. Chci objektivně shrnouti výsledky svého pozorování v tento stručný přehled, který má v první řadě sloužiti k informaci české veřejnosti.

Svoji práci nedoplňuji spoustami cifer a suchých dat, které beztak jsou neb budou sebrány v každém oboru odbornými pracovníky a zpřístupněny ve statistických příručkách a pomůckách. Kéž by byl tento přehled pobídkou všem těm, kteří jsou za vývoj Slovenska odpovědni, i těm, kteří Slovensko milují, k úvaze nejen o tom, co se po převratu na Slovensku již vykonalo, ale i o té práci, kterou dlužno ještě vykonati v zájmu Slovenska a tím také i v zájmu celého našeho mladého státu.

Budu šťastným, prospěji-li svojí prací Slovensku a slovenskému lidu.

Josef Hobl

První doba popřevratová a oslňující jas náhle vzešlého slunce svobody opojila v pravém slova smyslu nejen slovenský lid, ale i jeho vůdčí činitele. Slovenský lid, ve kterém bylo národní vědomí pod maďarským panstvím cílevědomě ubijeno a ničeno, jsouc udržováno již jen porůznu v některých místech malým počtem uvědomělých Slováků, probudiv se jako zázrakem ze své lethargie, jásavě stavěl se do služeb věci národní. Oduševněle a s nevídaným nadšením byl nastolen na županský stolec župy zvoleňské znamenitý dr. Vladimír Fajnor, v Sahách stal se županem farář Sahulčík, v Lučenci dr. Bazovský a později dr. Juraj Jánoška ml. Započalo se zimničně s ustavením úřadů státních i samosprávných, úsilovně byly hledány vhodné osoby buď na místa nově utvořená nebo k náhradě těch, kterým lid pro jejich smýšlení neb působení v minulosti nedůvěřoval, nebo i těch, kteří se novým poměrům přizpůsobiti nechtěli a odešli do Maďarska. Nedostatek sil byl pocíťován ve všech oborech duševní práce, ale přímo strašlivý byl v oboru středního a vyššího školství. V té době přišlo na Slovensko tisíce a tisíce pracovníků ze zemí historických, vysílaných obětavě na úkor potřeby vlastních zemí, Slováky tehdy bratrsky a srdečně vítaných. Češi na Slovensku stali se

později předmětem útoků, někdy velmi bolestných, nepoměrně více vinou jiných okolností, než vinou vlastní. Práci, kterou na Slovensku vykonali, posoudí a zhodnotí historie, ale již dnes jest třeba položit si otázku: „Co by si byli Slováci se skrovnými silami svými počali bez pomoci české?“

Dík velkému nadšení, vzájemné shodě a politickým stranictvím ještě neotrávených srdcí, vykonal se v prvních měsících popřevratových za nejtěžších okolností ve všech oborech obrovský kus práce. Nepočtené slovenské inteligenci připadl těžký a zdánlivě neproveditelný úkol vůdčí. Ze zhostila se ho způsobem tak uznání hodným, dlužno děkovati v první řadě tehdejší její jednotnosti a svornosti. Co jedna její část pracovala v revolučním Národním shromáždění, rozvíjeli druzí intenzivně svoji činnost ve svém okolí, doma. Jakými dobrými rádci a vzácnými pracovníky byli mnozí tito slovenští inteligenti! Jaké skvělé talenty se v nich objevily a co všechno vykonali v okruhu své povinnosti.

Vzpomínám mimoděk vzácné činnosti dr. Vladimíra Fajnora, dr. Jana Slávika a jeho syna dr. Juraje Slávika, Viliama Pauliniho, dr. Ludevíta Medveckého, dr. Jána Vesela, Arnolda Boboka, Frant. Messika-Vajdy, Gustava Lehockýho, Sahulčíka, Jana Slabeyciusa a celé řady oddaných pracovníků slovenských v městech i na dědinách. Slovenský katolický klerus, stejně tak jako evangelický, hlásil se radostně k národní práci. Zakládaly se sokolské jednoty. Tělocvičná jednota „Sokol“ v Bánské Bystrici měla mezi svými členy i katolické kněze, kteří vzorně konali své povin-

nosti národní. Kněží byli povoláni na některá čelná místa politické služby, kde se zdárně uplatnili. Tak katolický farář Sahulčík co župan župy hontianské, evang. farář Pavel Maliarik co hlavní služný obvodu modrokamenského a Ivan Čičmanec co hlavní služný v Bánské Stiavnici a později co okresní náčelník v Lučenci a jiní.

Politické úřady začaly budovati svoji administrativu. Nebyla to práce lehká. Důležitost této služby vyžadovala obsazení politických úřadů a to jmenovitě čelnějších míst, silami naprosto spolehlivými.

O zoufalých a těžkých starostech organizátorů nového Slovenska výmluvně svědčí skutečnost, že v první době popřevratové mohli tito organizátoři počítati jen s nepatrným počtem 117 právníků Slováků, jichž národní spolehlivost nemohla býti brána v pochybnost. A proti tomuto počtu byla postavena potřeba přes 3.000 právnických sil pro všechna odvětví státní administrativy. Z nedostatku sil v politické službě školených, byly těmto úřadům přiděleny i síly jiných oborů, které se musely teprve zapracovávat. Přidělení čeští úředníci museli si pracně osvojit znalosti maďarských zákonů na Slovensku v době popřevratové stále platných. Uvážíme-li i obtíže jazykové, které museli zdolávat, vidíme, jak nesnadným byl úkol na ně vložený. V oboru školském byly intenzivně kladeny základy k vybudování slovenského středního a vyššího školství, jehož rozmach v krátké časové periodě nemá příkladu v dějinách.

Těmto školám a ústavům byla přidělena ve-

liká většina potřebných učitelských sil ze zemí historických.

Na obecných a měšťanských školách nebyly sice poměry také zcela uspokojivé, ale přece ne tak zoufalé, jako ve vyšším školství.

Maďarská éra nevykořenila slovenské lidové školství úplně. Zůstalo na Slovensku přece jen několik set slovenských obecných škol, ale i v těch se ovšem po Apponyovských zákonech, již několik roků před převratem, vyučovala většina předmětů maďarsky. V tomto nižším školství šlo po převratu hlavně o jeho *znárodnění a rozšíření*. Zde také nebyl nedostatek učitelstva tak citelným, jako ve školství vyšším, ale tak zvaných „roduvěrných“ Slováků bylo i mezi učitelstvem lidových škol nemnoho.

Byly tedy i zde vyplněny mezery učitelstvem ze zemí historických.

Budiž ale zdůrazněno, že slovenské učitelstvo se v krátké době zcela přizpůsobilo změnám poměrům.

I velká část českých učitelských sil vžila se dobře ve zvláštní poměry slovenského dědinského prostředí, v kterém octla se náhle a bez přípravy. Českému učitelstvu, mnohým i tak často vytýkané radikální a překotné uplatňování pokrokových hesel a myšlenek, slovenskému lidu tak vzdálených, dalo se zjistiti jen v ojedinělých případech.

Však ani ve městech nebylo působení učitelských sil lehkým. Část obyvательства měst a to zejména inteligence, vychované v duchu maďarském a maďarského smýšlení, dívala se na děj převratový jako na zjev přechodný, toužila ve svém nitru po návratu bývalých dob éry maďarské, ale smýšlení svoje v proudu

prvních událostí popřevratových pečlivě skrývala. V té době byl hlasitý rozhovor maďarský na ulicích vzácností. Za to doma uplatňovaly tyto maďarofilské živly své přesvědčení nepokrytě a vychovávajice v něm i svoje děti, brzdily jejich národní výchovu školskou v míře nemalé. Pracovati na národním probuzení slovenské mládeže a v přednáškách lidových i na uplatnění národního vědomí slovenského lidu, mělo býti dle mého mínění, první a největší povinností všech kulturních pracovníků. Doba byla pohnutá. Myšlenky všelidství bouřně letěly světem a nalézaly ohlasu v mnohých a mnohých srdcích pokrokové inteligence. Ale uplatňování těchto ideí na úkor teprve klíčícího slovenského národního uvědomění, bylo by bývalo těžkou chybou, ne-li hříchem ve službách slovenského národa.

Vděčně zdůrazňuji, že kulturní pracovníci na Slovensku byli si svých národních povinností jak ve škole, tak v lidových přednáškách i v osobním styku vědomí a že neprozřetelných hlasatelů ideí všenárodních a myšlenek, které tehdy tak směle se z Ruska ozývaly i na Slovensku, byl počet jen mizivý. Zřizování škol obecných, měšťanských, středních, obchodních, odborných atd. pokračovalo rychlým tempem a v jich správu dosazeny zkušené síly učitelské, které se z velké části krásně uplatňovaly i v jiných oborech kulturní práce a veřejné činnosti.

V oné době byly velké části jižního Slovenska téměř bez slovenských škol. Obtíže působilo též ustálení pravidelné činnosti úřadů finančních, které těžce zápasily s personálními poměry, neustálenými poměry valutárními, napro-

stou nechutí jedné části poplatnictva k placení dávek a daní i se sjednáváním si autority ve věcech finančně-právních. Soudy byly přetíženy prací, v celých oblastech jižního Slovenska chyběly knihy pozemkové, které při převratu zůstaly v rukách maďarských, řady soudců byly částečně doplňovány i z řad nesoudcovských, chyběly i zapracované a slovenčiny znalé síly ve službě kancelářské.

Personál čs. státních drah pracoval po přestálých těžkých zkouškách i osobních útrapách prvních měsíců popřevratových oddané na konsolidaci svého dopravního podniku. Doprava osob i nákladu lepší se den ode dne, vozový park, jmenovitě vozy osobních vlaků — v době převratové valně obecněstvem poškozené, — byl urychleně opravován neb vyměňován, důvěra v přesnost jízdních řádů, kázeň a pořádek vůčihledně rostla.

I v poštovníctví vykonán kus pozoruhodné práce. Personál poštovních úřadů přizpůsoboval se ochotně novým poměrům, počet přidělených českých sil poštovním úřadům v středním Slovensku nebyl poměrně velkým a postupem času se znatelně menšil. Na rozdíl jiných úřadů, bylo ubytování poštovních úřadů velmi špatné. Síť telefonní byla řídká, spoje poštovní zejména v okrese modrokamenském, šahském a i místy v okresech jiných, zdlouhavé a nedostačující. Na zlepšení těchto poměrů pracoval poštovní personál slovenský s přiděleným českým personálem ve vzájemném porozumění, ochotně a obětavě. Českým, na Slovensku exponovaným zaměstnancům všech oborů státní správy, byly přiznány diety, které, zejména v době pozdější byly předmětem průdkých a

vášnivých polemik osobních i časopiseckých. Po pravdě dlužno doznati, že slovenský personál všech úřadů, při bědných, tehdy ještě neupravených platech, jen živořil a z části byl vysazen i viditelně bídě. Tato trudná okolnost byla dozajista alespoň z části též jednou z příčin rodící se nespokojenosti Slováků a z lidského stanoviska posuzována — jistě je omlouvala.

Důležitá na Slovensku instituce obecních a obvodních notárů zasloužila si hned z počátku větší pozornosti. Jejich bezprostřední styk se slovenskými lidem, jejich nemalý vliv a rozhodující slovo v obcích, byly by jistě ještě ve zvýšené míře přispěly ku zdaru konsolidační práce, kdyby právě této skupině úřednické nebyla bývala údělem určitá nedůvěra. Je pravdou, že notářský stav byl za maďarské éry exponentem vládních snah a jejich horlivým vykonavatelem, ale nebylo tomu tak i v jiných oborech státní správy?

Obsazení obecních a obvodních notariátů doznalo po převratu částečných změn a vzdor nejistotě a nepřizní oné doby, vykonali notáři v zájmu upevnění konsolidačních poměrů, zejména na slovenských dědinách záslužný kus práce. V čele služnovských obvodů (okresní úřady tehdy ještě neexistovaly), stáli až na malé výjimky mužové prozíraví.

V měsíci květnu 1919. byl první a skvělý župan župy zvolenské dr. Vladimír Fajnor vystřídán županem dr. Rudolfem Markovičem.

Slovenská inteligence hleděla se všemožně uplatniti. Zakládaly se různé průmyslové podniky, do kterých nejen jednotlivci, ale i slovenské peněžní ústavy vkládaly důvěryplně nemalé

obnosy. Prosperita mnohých těch podniků bohužel zklamala a mnozí slovenští podnikatelé utrpěli těžké ztráty, tím citelnější, poněvadž byly postiženy v častých případech osoby i ústavy kapitálově poměrně slabé. Byly pronášeny stesky, že slovenskému podnikání a jeho podpoře nebyla se strany směrodatných činitelů v Praze věnována patřičná pozornost a snad i finanční a morální podpora, žalováno, že slovenský i tak nevelký průmysl jest poškozován nepříznivou politikou tarifní.

Nemírnému pití lihovin, jmenovitě v horských osadách slovenských hluboce zakořeněnému a tak zhoubnému, měl čeliti zákon Šrobárův. Provádění tohoto zákona zmařilo úmysl zákonodárců téměř úplně. Výroba lihových nápojů byla sice na Slovensku valně omezena a lihovarnický průmysl ochromen, ale lihové nápoje se dovážely na Slovensko nerušeně ze zemí historických a byly v uzavřených lahvích v jakémkoliv množství každému přístupny. Cífr spotřebovaných lihovin v jednotlivých obcích (Polhora pri Brezně, Benuš, Polomka, Zavadka, Pohorelá atd.) a vydané za ně obnosy, jsou ohromující a až zoufale bolestné. K dovršení zla bylo obcím předepsáno k odběru určité množství rumu a pálenky, čím posloužilo se sice průmyslu lihovarnickému, ale dobfé mfněný zákon Šrobárův pozbyl tím úplně svého významu.

Politických třenic nebylo, jen ohlas událostí ruských zazníval jako dunění vzdálené bouře hlasitěji na Slovensku, než v zemích historických a nezůstával bez účinku na smýšlení lidu dělnického a i drobných zemědělců. Politikové slovenští pracovali ve vzájemném dorozumění

a byli převážně soustředěni ve straně Národní. Činnost revolučního Národního shromáždění, obeslaného opravdu výkvětem národa, byla sledována pozorně a revoluční Národní shromáždění těšilo se tehdy skutečně účtě slovenského lidu. Projednávání některých předloh Národním shromážděním, jednajících zejména o otázkách náboženských a prudká agitace v historických zemích za heslem „Pryč od Říma!“ probouzely postupem času určitý neklid ve slovenském katolickém kleru a tím také i v řadách katolického lidu slovenského. Také upevňování pořádku, v prvních týdnech popřevratových místy velmi uvolněného, sektávalo se u venkovského lidu, pojem svobody přilíh široce si vykládajícího, se zjevným neporozuměním.

K tomu horšila se hospodářská situace vzrůstajícím nedostatkem životních potřeb, zejména potravin. Obilní úřady vyvinovaly v oné době svoji pověstně neblahou činnost, střední vrstva a robotnický lid dojížděl si pro mouku, brambory a nejnntnější životní potřeby do krajů jižního Slovenska, zejména obvodu levicekého, nedbaje obětí a útrap tehdejšího cestování. Těžce a draho získané životní potřeby byly mu ale na zpátečních cestách v důsledku různých rozkazů úředními orgány odebírány a to někdy i násilím. Lid kladl odpor, reptal a zapomínaje na dobu světové války a těžké její následky, vinil se svoji bídě Čechy. V době tohoto kvašení a horečné práce přišly poplašné zprávy z Maďarska a brzy po nich vpád maďarských bolševiků.

Poměrně krátká, ale krvavá invase těchto hord, známá dostatečně z různých líčení, na-

dělala ohromných škod hmotných, ale více ještě morálních. V území vpádem bolševickým postiženém, byly telefonní a telegrafní linky z části zničené, personál rozběhlý, komunikační spoje — beztak sporé a nedostatečné — poškozené, v českém úřednictvu, vracejícím se z krátkého exilu na svá služební místa, byla znatelná tíseň nejistoty a v slovenském obyvatelstvu zřejmý duševní převrat.

Slovenský lid radoval se sice upřímně z nezdaru bolševického vpádu a bolševické porážky, ale v srdcích jeho vyklíčilo již a rostlo sémě nedůvěry k české spolupráci a ač na bojištích slovenských sta statečných českých lidí obětavě za Slovensko vykvrácelo, víra v upřímnost českého bratrství znatelně poklesla. Víra na horšícím se vzájemném poměru Čechů a Slováků, byla v historických zemích a to i význačnými osobami, dle mého mínění mylně připisována na Slovensku exponovaným Čechům. Čeští pracovníci na Slovensku uplatnili se v celku velmi dobře, počet provinivších se nebyl průměrně jistě větší než Čechů v zemích historických, neb Slováků na Slovensku. Chybou bylo, že mnohá místa, zejména v podřízených službách, byla obsazena Čechy, ačkoliv pro ně byl dostatek schopných Slováků. Tento postup budil sice hořkost v srdcích Slováků, ale příčina rostoucí nedůvěry vězela jinde. Jest nepopíratelnou skutečností, že jak Praha, tak i celé historické země prodchnuty byly láskou k Slovensku. Ale stejnou pravdou jest i to, že málo směřodatných činitelů rozumělo slovenským poměrům a ještě méně se jich snažilo porozumětí duši slovenského lidu. Kdyby bylo bývalo této znalosti a pamatováno vždy, že na

Slovensko a jeho zvláštní poměry náboženské, kulturní, hospodářské i politické třeba bráti zvláštního zřetele a že jest nezbytno, Slovensko uvéstí cílevědomě, neukvapeně a promyšleně v soulad s poměry v zemích historických, jako rovnocennou složku Čs. republiky, mohlo býti zabráněno mnohým trpkostem a mnohemu zklamání. Vinou zhoršených poměrů hospodářských a neměně i vlivem událostí politických, rostla znatelně nespokojenost lidu. Slovenští roduvěrní inteligenti, kteří ve vůdčích úlohách v době předpřevratové a v prvních měsících popřevratových se tak krásně uplatnili a jichž počet i tak byl nevelký, začali rozvíjeti staré spory a dívati se žárlivě na svoje působení. Podléhali vzrůstající nervose, ba zdálo se často, že ji ještě svým vlivem zveličují. Nastal rozkol v řadách politických a politické stranicství vzrostlo v míře povážlivé. Začalo tříštění a zakládání nových politických stran. Profesionální politikaření stalo se výnosným řemeslem, nebylo tedy divu, že velký počet lidí, z nichž mnozí neměli o politice ani potuchy, zvolil si politikaření za své životní povolání a vstoupil do služeb politických stran. Lovení duší pro stále rostoucí počet politických stran začalo se provozovati ve velkém, političtí harcovníci přenášeli spory politické i do soukromého života slovenského lidu, pracovalo se prostředky nevybíravými a hesly nejzvučnějšími, bez ohledu na jejich cenu a oprávněnost.

Tak vypadala ne po měsíce, ale po dobu několika roků politická výchova slovenského lidu, který převratem začínal teprve politicky žítí. Strana, „Národní“ přetvořila se ve stranu „Národní a rolnickou“ a později, soustře-

díc výlučně stoupence strany agrární, spojila se s agrárníky v zemích historických v jeden celek pod názvem „Republikánská strana čs. malorolnického a zemědělského lidu“. Toto spolenectví bylo slovenským lidem živě přetrásáno a zhusta — zejména příslušníky opozičních stran — nevlídně posuzováno. Hlubší příčina onoho kroku zůstala široké veřejnosti slovenské utajena. Ale zdá se, že neposlední příčinou tohoto rozhodnutí byla poctivá snaha jedné části slovenské delegace, získati a zajištit si posilu silného českého klubu poslanceckého v parlamentních zápasech, vedených za splnění slovenských postulátů. Tento motiv musil býti také uznán oprávněným každým, kdo sledoval slovenské poměry a viděl záštiplný vzájemný boj mezi rodověrnou slovenskou inteligencí a beznadějnou volání po zastavení vzájemných sporů a osobní nevráživosti ale spoň v bojích za uskutečnění těch slovenských požadavků, jichž splnění bylo tužbou slovenského národa. Měli jsme pocit, že nesvornost slovenské inteligence zamezila mnohé, co by se bylo jinak ve prospěch Slovenska vykonati dalo a uvolnila tak ve značné míře stoupání vlivu české byrokracie na vývoj věcí slovenských.

Hlinka založil politickou stranu ludovou a stavěl se s ní do příkré, někdy až vášnivé opozice. Poměry v zákonodárných sborech pražských, rozhodování o některých věcech slovenských, veliká nezaměstnanost a i bída, příkré vystupování některých úředních orgánů a ve značné míře i činnost maďarských emisarů, spojená s podkopnou prací lidí, kteří toužili

po návratu maďarské éry, přispívaly k nespokojenosti slovenského lidu. Řady nespokojených rostly a sesilovaly z veliké části stranu ludovou. Hlinka, předpřevratový Slovák skvělé minulosti, měl jistě při všech svých politických projevech a činech, někdy snad až zarážejících, na myslí výhradně prospěch Slovenska a blaho slovenského lidu. Bylo tragikou Hlinkovy politiky, že řady jeho stoupců, milujících opravdu tento stát a starostlivých o jeho šťastnou budoucnost, posilovaly bohužel i řady těch, kteří tento stát nenáviděli a proti němu zjevně i tajně pracovali, doufajíce bláhově, že pomocí mocně rozvinutého opozičního hnutí Hlinkovy strany, dosáhnou splnění svých rozvratných a velezrádných cílů. V době rozmachu této strany, rostla viditelně i neláska slovenského lidu k Čechům, neskrýtá a často záštiplně projevovaná.

Nicméně i v neuspokojivém tom vření politickém, pracovalo se úsilovně dále na konsolidaci slovenských poměrů ve všech oborech státní správy i v samosprávných úřadech.

První všeobecné volby do zákonodárných sborů roku 1920, přinesly veliký, sice tušený, ale přece ne v také míře očekávaný počet hlasů straně sociálně demokratické, jejíž levé křídlo tvořili tehdy komunisté. K tomuto rozmachu dopomohly straně sociálně demokratické v první řadě bída a nouze robotnického lidu, méně však ideové přesvědčení. Poměry ruské a rostoucí rozkol v sociální demokracii, oslabené později osamostatněním se strany komunistické, byly tehdy pro vývoj politických věcí na Slovensku, stále ještě určitým nebezpečím. Slovenský lid byl daleko více přístup-

ným hospodářským programům, než hlásaným ideám národním a tato skutečnost zmíněné nebezpečí tím více zesilovala, čím více organizační činnost komunistické strany soustřeďovala se v rukách lidí zřejmě nadaných, neobyčejně agilních a velice výmluvných. Nespokojenost robotnického lidu nezmenšovaly ani poskytované podpory v nezaměstnanosti, které vykazovaly ve svém celku veliké obnosy, pokladnu státní nesmírně zatěžovaly, ale svého cíle a účelu nedosáhly ani v ohledu hmotném a tím méně v ohledu mravním. To samé platilo i o podporách válečných vdov. Nedalo se zamezit, aby těchto podpor nedostalo se i lidem, kteří svými majetkovými poměry nebyli na žádnou podporu odkázáni a právě tato okolnost, že i takové osoby podporu dostávaly, vzbuzovala mnoho hněvu a závistí.

Soupis majetku, konaný orgány finanční správy, nepřispěl rovněž k uklidnění obyvatelstva. Konali jej po většině úředníci mladí, často i nezkušení a rozhodovalo se nejednou tvrdě a bezohledně. Podávání rekursů stávalo se ilusorním. Obyvatelstvo trpce si stěžovalo, že rekursy vůbec nejsou vyřizovány. Vzmáhalo se v povážlivé míře tajné pálení lihovin a zdálo se, že spotřeba lihových nápojů a lihu v některých krajích středního Slovenska neklesla, ba spíše že stoupá.

Po delších průtazích začalo se s budováním dráhy v úseku Zvoleň—Krupina, po které obyvatelstvo okresu zvolenského a krupinského nedočkavě volalo. Za maďarské vlády byla trať z pohraničních Sah, vybudována jen do Krupiny, úsek z Krupiny do Zvolena v délce 34 km zůstal však bez jakéhokoliv spojení.

Tím byla přeříznuta tepna mezi Zvolenem a Krupinou a slovenské obyvatelstvo okresu krupinského, bylo přinuceno k navázání úzkých styků s převážně maďarským obyvatelstvem okresu šahského a ku sklonu k Budapešti.

Netřeba vykládati, že tento stav byl z důvodů hospodářských, ale ještě více z důvodů národních, krajně škodlivým. Za nějaký čas po převratu, bylo částečně čeleno tomuto neudržitelnému stavu zřízením poštovního autobusového spojení mezi Zvolenem a Krupinou, které trvalo až do skončení výstavby dráhy. Bylo to jedno z prvních autobusových spojení, zřízených poštovní správou na Slovensku a nutno přiznati, že poštovní autobusový provoz byl tehdy nejen poměrně drahý, ale i těžkopádný. Zřizování autobusových tratí bylo vázáno poštovní správou různými formalitami a podmínkami, kterými se soukromé dopravní podniky nevázaly a které zúčastněné obce plnily jen těžce a neochotně. Byly to zejména požadovaná garancie za případný schodek, vybudování garáží na útraty obcí atd. Tato ztrnulost požadavků s jedné a neochota slovenských obcí k plnění takových požadavků poštovní správy se strany druhé, byly příčinou, že zřizování autotratí ve středním Slovensku bylo téměř výlučně přenecháváno civilním zájemníkům, a to i takových tratí, kde nejen prosperita podniku dala se určitě předpokládati, ale kde, jak z důvodu poštovního provozu, tak i z důvodů politických bylo žádoucí, aby autobusový provoz zůstal v ruce poštovní správy. Mám na mysli zejména tratě: Lučenec—Modrý Kámen—Slov. Darmaty — Sahy — Levice. Touto váhavostí

byl celý okres modrokamenský dlouho bez jakéhokoli spojení ještě i tehdy, kdy zastupitelstvo župy XVIII. dalo značným nákladem upravit k účelům autobusového provozu určité úseky silnice mezi Lučencem a Modrým Kamenem.

Nedostatek dopravních prostředků v pohraničním modrokamenském okrese, zhoršoval znatelně i hospodářskou situaci tamního obyvatelstva a to tím více, poněvadž převratem ztratil tento kraj své hospodářské středisko, město Balažské Darmoty, které připadlo Maďarsku a sklon ke střediskům novým až do Modrého Kamene, Zvolena neb Lučence se obyvatelstvu nijakým způsobem celou řadu let neulehčoval. Zárlivě byl Slováci sledován vzrůstající počet poštovních autobusových tratí v zemích historických a trpce porovnávány dopravní poměry těchto zemí, se skutečně neblahými, ba bědnými dopravními poměry slovenskými. Do dnes, to jest do roku 1931 udržuje se doprava v rozlehlém území mezi Lučencem — Modrým Kamenem a Sahami výhradně jen pomocí autobusů soukromých společností neb jednotlivců a není v dohledné době naděje na nějaké zlepšení.

Po všeobecných volbách do parlamentu roku 1920 nenastalo žádoucí politické uklidnění. Zákon č. 126 ze dne 29. února 1920 o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé, byl novým podnětem k ostrým kritikám, vzájemným sporům a politickým zápasům. Zrušení bývalých historických žup na Slovensku působilo v první době přímo tísnivě. Historické župy byly útvary příliš zvitě a zakořeněné do života slovenského lidu, než

aby bez obav, anebo docela spokojeně nesl lid jejich ztrátu. Tyto župy tvořily na Slovensku pro sebe zvláštní uzavřené obvody, které rozeznávaly se od sebe nejen nářečím, ale i lidovými zvyky, kroji atd. Zcela jiný byl na př. Zvolenčan než příslušník sousední župy gemerské nebo hontianské. Slováci hleděli novému župnímu zřízení vstříc s nemalými obavami, které sílily rostoucí nedůvěrou k Čechům a hnaly nové, široké vrstvy lidové pod prapory strany lidové, která nedůvěřujíc ve splnění slovenských požadavků Prahou, vytýčila v čele svého programu závažný požadavek slovenské autonomie. Stála v ostré opozici proti vládě a způsobem někdy až zarážejícím vedla a sílila protičeské idee na Slovensku. Ze slovenský lid byl v té době omamným jedem protičeské zášti účinně infikován a že bratrská láska Slováků k Čechům vysychala jako rosa na půdě vyprahlé, zůstane v dějinách smutnou zásluhou lidové strany i tehdy, kdyby dějiny připustily potřebu vzniku této strany z důvodů obav katolíků o katolicismus na Slovensku, obav vyrostlých nejen z ukvapenosti některých zákonů, ale i z bezohledného a přenáhleného uplatňování různých pokrokových ideí, bez zřetele na smýšlení obyvatelstva slovenského i staletého vývoje Slovenska v cizím ovzduší.

Po odstoupením županu dr. Rudolfo Markovičovi, převzal správu župy zvolenské župan Josef Országh. V období neklidného, někdy i starostiplného vývoje hospodářského i politického, prokázal župan Országh vzácné schopnosti pro vůdčí místo politické administrativy. Svoji energií, svou znalostí poměrů a po-

vah i svým bezprostředním, temperamentním osobním zasahováním, přispěl nemálo k urovnání tehdejších poměrů, různými živly zneklidňovaných. Jména Országhova bude jistě v historii popřevratového vývoje středního Slovenska vděčně vzpomínáno. Županem zvolenským byl až do konce roku 1922, kdy stal se županem velké župy XVII., se sídlem v Turčianském Sv. Martině.

Koncem roku 1922 přestaly existovat bývalé župy historické. Střední Slovensko bylo soustředěno v župu XVIII. a jejím županem jmenován nadaný a oblíbený dr. Juraj Slávik. Župní úřad přestěhoval se začátkem roku 1923 z Banské Bystrice do Zvolena, kde také byl dne 2. ledna 1923 župan dr. Slávik neobyčejně nadšeně a radostně uvítán velikými davy lidu i zástupci obcí, korporací a úřadů. O župní sídlo, až zákonem stanovené, byl dále veden urputný boj mezi městy Banskou Bystricou a Zvolenem, který znatelně kalil vzájemné styky vedoucích činitelů obou měst. Spory trvaly dlouho, neb župní zastupitelstvo, zvolené 30. září 1923 přiklonilo se teprve dne 4. června 1924 v mimořádném zasedání bojovným hlasováním k ustanovení města Zvoleně sídlem župy XVIII. Napjatost tehdejších poměrů mezi Banskou Bystricou a Zvolenem ukazuje i výsledek tohoto hlasování: pro Zvolen odevzdáno 23, pro Banskou Bystricu 21 hlasů a 3 lístky byly prázdné. Vzájemné spory, které byly vývoji poměrů jen ku škodě a které pohltily mnoho času, práce i energie, ukázaly se během nedlouhé doby zbytečnými, neboť velké župy neměly dlouhého trvání, byly jen zjevem přechodným, pouhým pokusem, který ovšem ne

příliš šťastně zasáhl do beztak tíživého vývoje poměrů slovenských a dal nový podnět k ostrým kritikám tak zvaného „pražského rozhodování“. To, že k tomuto — a jiným ještě pokusům — vyvoleno bylo právě vždy Slovensko, se svojí neustálenou a teprve pozvolna budovanou politickou administrativou, bylo pokládáno slovenskými činiteli za hřích rozhodujících kruhů proti Slovensku, ba přímo za bagatelisování Slovenska. Takovéto paušální a výhradně obviňování rozhodujících kruhů pražských, bylo z velké části nespravedlivým. Pražské kruhy nebyly by mohly činit rozhodnutí nejednou tak těžce se zařezávající do těla slovenského lidu a Slovenska vůbec, kdyby slovenští poslanci a senátoři byli dbali více zájmů Slovenska než osobních sporů, a zájmů svých politických stran. Způsob, jakým bylo v život uvedeno úřadování tak zvaných velkých žup, byl povážlivý a dával již tušiti nezdar pokusu. V sídlech žup nebylo dispozičních místností úředních pro župní úřad, ale nebylo též bytů pro přidělený personál. Úřednictvo — tak různorodé — dojíždělo většinou do úřadů ze svých dosavadních sídel, ztrácelo tím nejen drahocenný čas, při budování veliké a důležité instituce tak potřebný, ale zatěžovalo i výdaje státní, přiznanými mu dietami, které se během doby sice postupně zmenšovaly, čím se ale zase zvyšovala nespokojenost úřednictva. Tento stav netrval snad jen několik týdnů nebo měsíců, ale téměř po celou dobu trvání velkých žup. Stastnou byla volba županů, kteří za pomoci schopných vedoucích úředníků župních dovedli svým talentem a svojí energií i za těžkých okolností dáti činnosti a významu

světených jim žup, určitý směr i cíl. Při všech těžkostech, spojených s budováním našeho mladého státu v kritické době hospodářských svizelů a politického vření, pokračovala přece jen konsolidační práce ve všech oborech státní správy znatelným způsobem. Snaha po dosažení pořádku, rozvrácené válkou i ději popřevratovými byla všestranně na postupu. Úpravou platových poměrů státních zaměstnanců, převzatých na Slovensku od bývalé uherské vlády, kteří skutečně finančně strádali, byl vnesen klid i do těchto řad, do té doby závistivě pohlížejících na zaměstnance přidělené na Slovensko z historických zemí, kterým přiznány byly diety. Diety a poskytnutí tak zv. „Slovenské výhody“, nebyly v řadě mnohých pokusů o úpravu poměru státních zaměstnanců, pokusy šťastnými, a vzbuzovaly kromě Slováků i nespokojenost státních zaměstnanců přidělených na Slovensko ze zemí historických. Téměř každý obor státní správy přiznával svému personálu na Slovensku tak zvanou „slovenskou výhodu“ v jiném rozsahu a nejen tato nerovnost, ale i pozdější houfné uplatňování nároků zaměstnanectva na „slovenskou výhodu“ v cestě správního soudu, působilo v řadách státních zaměstnanců nepřívětivě a nechalo vzklíčení v duších jejich pocit nedůvěry v blahovůli rozhodujících činitelů.

Doplňování železničního vozového parku a opravám tratí byla železniční správou věnována plná péče, tak jako poštovní správa starala se intensivně o výstavbu nových a opravu starých telefonních a telegrafních vedení, o lepší a humánnější ubytování poštovních úřadů, které bylo místy přímo žalostné. Všec-

ky odbory státní správy snažily se úsilovně vnést jednotu ve vnitřní úřadování svých podřízených úřadů a uvést i vystupování svého personálu v úřadě i mimo úřad v soulad s pokrokovými ideami mladého našeho státu. Zrychlené tempo ve vydávání nově zpracovaných předpisů, úředních pomůcek, učebnic atd. usnadňovalo stále znatelněji dosažení tohoto cíle. Velká práce vykonaná v oboru školském začínala ukazovati zdárné své výsledky a i venkovské obyvatelstvo začalo se rozšíření školní návštěvě svých dětí ochotněji přizpůsobovati. Stejně i v oboru hospodářském bylo vyvíjeno značné úsilí k omezení nezaměstnanosti dělnictva a v oboru sociální politiky — zejména v poskytování podpor atd. — šlo se, myslím, až na krajní finanční možnosti mladého našeho státu. A přece marně bys byl na Slovensku pátral po spokojenosti. Smýšlení protičeské vybíjelo se v některých slovenských časopisech zejména strany ľudové a zhusta i v soukromých stycích a na veřejných shromážděních, způsobem příkrým, tvrdým a bezohledným. Jest pochopitelné, že tento způsob boje nezůstal bez odezvy v srdcích Čechů, nejen na Slovensku, ale i v historických zemích.

Ani inteligence, opravdu slovenská, nezavírala se přísné kritice, bohužel nejednou zcela oprávněně. Pražské snahy centralisační zvyšovaly stále větší odpor zejména slovenských stran opozičních a zesilovaly jejich volání po autonomii Slovenska. Došlo to tak daleko, že slovenský lid počal neochvějně věřit v čarovnou moc slovenské autonomie, která jedině dle jeho mínění může na Slovensku žehnati všechny povážlivé strasti a přinést mu ho-

spodářský blahobyt. Vinou nepředložených politických agitací a řečí zakotvila se v srdcích slovenského lidu pevná víra, že Češi úmyslně a jen ze sobeckých důvodů překáží dosažení tohoto cíle a když vhozeno bylo do lidu heslo, že Češi chtějí vzít Slovákům nejen víru, ale i řeč, změnila se nedůvěra velké části slovenského lidu k Čechům v zřejmou nelásku.

Jest těžko odhadovati mravní škody tohoto neblahého úkazu, který nemohl zůstat bez vlivu na vývoj poměrů a i postup konsolidační práce. Bylo příznačným, že domnělé, neb i skutečné chyby české politiky a české byrokracie byly živě přetřásány, nejednou i zveličovány, co zatím působení maďarské i maďarsky smýšlející inteligence slovenské, zůstávalo téměř bez povšimnutí.

Je nesporné, že tato nevšimavost také značně ulehčovala práci živlů, pracujících pro integritu Maďarska a na úkor vývoje svobodného slovenského národa.

Maďari, usedlí na Slovensku, neměli a nemají věru ani dnes příčin k nějakým stížnostem pro hlásaný jimi útisk jejich kulturního nebo hospodářského života. Doléhala-li v poválečných dobách hospodářská tíseň na všechny vrstvy obyvatelstva, nesli ji obyvatelé žirných krajů jižního Slovenska nepoměrně lehčeji, než Slováci usedlí v hornatých krajích středního a ještě více, severního Slovenska. A v ohledu kulturním? Srdce svíralo se trpkostí a studem nad počtem a stavem slovenských škol v slovenském pohraničí. Ve víru a přívalu hesel a politických bojů a třenic prvních let popřevratových, zapomínalo se na kulturní potřeby Slováků v pohraničí vůbec. Tak

jako by ty slovenské pohraniční menšiny nebyly ani drahocnou součástí toho, beztak málo početného slovenského národa, tou ubohou součástí, která i po převratu tonula v přívalu maďarské řeči a děti její v maďarské výchově. V pátém roce po převratu bylo v obci Plášťovcích u Sah 48 slovenských, školou povinných dětí. Usilí školního inspektora o zřízení slovenské školy obecné pro tuto mládež rozbíjelo se stále o byrokratické vyjednávání příslušných instancí s maďarskou obecní správou, celá léta chodily tyto děti do místní maďarské školy a zapomínaly pomalu svoji mateřštinu. Nařízení, že i na maďarských školách musí být po 2 hodiny týdně vyučována slovenčina, bylo pouhým paskvillem. Školy ty byly obsazeny maďarskými silami učitelskými, slovenčiny buď vůbec neznalými, nebo znalými jen v nepatrné míře. Nejednou byla píseň „Nad Tatrou sa blýská“ a „Hej, Slováci, ešte naše slovenská reč žije“ jedinou znalostí slovenčiny nejen žactva, ale i síly učitelské. Celá léta odumírala slovenská menšina v tomto nezdravém národním ovzduší, ta menšina, které převrat a svoboda nepřinesly ničeho. Její utření i v letech popřevratových bude těm směrodatným činitelům, kteří kulturní bídu tohoto slovenského lidu neviděli a nemírnili, v historii jistě trpce vyčítáno. Ustavivši se „Slovenská Liga“ vykonala v druhé polovici prvního popřevratového desetiletí k zmírnění této do nebe volající kulturní bídě slovenských pohraničních menšin, pozoruhodný a úctyhodný kus práce. Jaké byly ale školské poměry slovenského lidu v prvních letech popřevratových, když „Slovenská Liga“ ještě v roce 1931 na

své schůzi publikuje přímo děsivé sdělení, že na Slovensku v oblasti jejího působení, tedy nejvíce v pohraničí, chybí ještě na obecných školách 4.000 tříd!

V středním i severním Slovensku ztěžuje nesmírně rozvoj školský usazení obyvatelstva na lazech, často od sebe velmi vzdálených, se špatnými a neschůdnými cestami, které znemožňují slovenské mládeži návštěvu školní. Školní inspektorát ve Zvoleni, který po celou dobu popřevratovou byl vždy v rukách cílevědomých, vzdělaných a neobyčejně snaživých školských inspektorů, vykazoval v roce 1928 celkem 93 škol a 178 učitelských sil. Tyto školy navštěvovalo 9042 žáků a v té době obnášel počet nezaškolených dětí ponejvíce v nejslovenštější oblasti dětvanské, ohromující cifru 1609!

Proti těmto trudným poměrům byl školní inspektor zvolenský, jehož příkladně činnosti odborné a vyčerpávající práce kulturní vzpomínám s opravdovou úctou a obdivem, bezmocný.

V šarvátkách politických a v přemíře osobních zápasů dařilo se nejlépe odstředivým živlům maďarským, které se organizovaly plánovitě za vedení osob velmi inteligentních. Práce těchto činitelů nezůstala bez škodlivých vlivů na lid slovenský, tím spíše, poněvadž i politika některých stran slovenských byla zahrocena protičesky. Maďarština byla zejména v městech znatelně na postupu. Činnost slovenských politických činitelů soustřeďovala se bohužel jen v několika málo městech slovenských, pouštějíc téměř úplně se zřetele širé oblasti Slovenska, které byly ponechány sko-

ro výhradně práci agitátorů čestných politických stran. Dne 15. ledna 1925 byla slavnostním způsobem zahájena doprava na nové železnici ze Zvolena do Krupiny, za obrovské účasti a opravdového nadšení slovenského lidu. Tato nová trať uvolnila přímé spojení krajů středního Slovenska a stala se slovenskému lidu požehnáním. Ale tlak těžkých hospodářských poměrů se zesiloval. Místy demonstrovalo obyvatelstvo, štváno komunistickými agitátory, proti drahotě. Předmětem pozornosti a úvah i širších vrstev lidových bylo očekávané dokončení župní reformy, od které mnozí očekávali splnění některých postulátů obsažených v požadavcích slovenské autonomie, téměř všichni političtí pracovníci slovenští ale uvolnění tuhé centralisace, která se citelně projevovala ve všech oborech státní správy. O věcech slovenských a to často i o věcech nepatrného významu, rozhodovaly téměř výhradně centrální úřady v Praze a často mnohá rozhodnutí nesla pečeť naprosté neznalosti Slovenska a jmenovitě neznalosti povahy, duše a tužeb slovenského lidu. V centrálních úřadech nebylo vůbec, anebo jen nepatrný počet slovenských úředníků a to ještě jen na místech málo významných. Dlužno hluboce litovati, že již po převratu nebyl ustanoven v *každém ministerstvu* v hodnosti státního sekretáře, nebo odborového přednosty, schopný Slovák, znalý důkladně poměrů a potřeb Slovenska, který by se byl nejen staral a pečoval o vývoj věcí slovenských ve svém oboru, ale nesl za ně i zodpovědnost. Jisto jest, že takovéto opatření, které by bylo dalo rozhodování o věcech slovenských do rukou Slovákům, bylo by

působilo konejšivě na nespokojené vrstvy slovenského lidu a myšlenka slovenské autonomie by byla buď vůbec nevznikla, nebo by byla alespoň značně oslabena ve svém agitačním účinku. Dnes po 13 letech státní samostatnosti vytyčuje poslanec Martin Rázus ustanovení odborových přednostů Slováků ve všech ministerstvech, jako jeden z hlavních požadavků slovenských. Není to požadavek nový. Význační pracovníci slovenští toužili po tomto řešení již v prvních letech popřevratových a rozmluvy s těmito Slováky byly podkladem toho, že jsem této jejich touze dal výraz ve své brožurce „*O poměrech na Slovensku*“, vydané již v roce 1925. Volá-li muž na Slovensku tak významný, jako jest Martin Rázus, po splnění tohoto požadavku hlasitě ještě dnes po 13 letech, dokazuje to jen, že osobní poměry v centrálních úřadech se ve prospěch Slováků valně nezměnily a že Slovensko stejně dnes, jako před lety, postrádá na rozhodujících místech vliv i práci Slováků, potřeb své země a svého lidu přece jen lépe znalých a s tímto lidem celou svoji minulostí srostlých.

V měsíci září 1925 opustil župu XVIII. (zvolenskou), kterou do života uvedl a téměř 3 roky výborně spravoval, župan dr. Juraj Slávik. Odchodu tohoto znamenitého pracovníka, výborného organisátora a konciliantního nejvyššího úředníka župního, želelo upřímně všechno občanstvo župy XVIII., bez rozdílu politického přesvědčení. Svými vědomostmi a hlubokou znalostí poměrů rodné své župy a jejího obyvatelstva, přispěl dr. Slávik ve veliké míře ku hladkému vývoji konsolidační práce ve středním Slovensku. Župan dr. Slávik ode-

bral se v stejné hodnotě do Košic. Nástupcem dr. Juraje Slávika v župě zvolenské stal se dr. Ján Halla, kterého ale v nedlouhé době několika měsíců vystřídal župan dr. Igor Dula. Dr. Igor Dula spravoval župu zvolenskou clevědomě a obezřetně až do jejího zániku, kdy dle nové reformy z roku 1927 bylo skutečně zřízeno zemské a župy zrušeny. Téměř celý podzim 1925 stál ve znamení horečných příprav volebních do sborů zákonodárných, které tlačily do pozadí i starosti hospodářské a zájem o věci kulturní. Slovenský venkov byl přesycen agitací velkého počtu politických harcovníků, kteří lákali důvěřivé slovenské duše do svých politických stran hesly nejzvučnějšími, sliby, o jejich splnění se politickým stranám nikdy ani nezdálo, a nevybíravou, hrubozrnou kritikou svých politických odpůrců. Ludová strana (Hlinkova) a slovenská strana národná šly do volebního boje s hesly nejpoulnějšími a nejučinnějšími: Za autonomii Slovenska, a proti Čechům. Nespokojenost slovenského lidu — ať již oprávněná, neb často i uměle vyvolaná — byla do krajnosti využita ve volební kampani různými demagogy, a lid zmaten nezřízenou agitací politických exponentů. Lid, probíjející se těžce svízelnými poválečnými hospodářskými poměry, stížen velkými daňovými břemeny, v severním hornatém Slovensku vydán namnoze nouzi a bídě, byl ovšem přístupnější všem demagogickým heslům, než rozumným a uskutečnitelným důvodům. Nepěkným volebním bojem rostla ale také znatelně nespokojenost slovenského lidu, který dával se hlostejně na vývoj věcí politických a pozbýváje naděje na zlepšení poměrů, viděl ve

volbách jen nutné zlo, silené ještě zhusta podivným výběrem kandidátů, kteří v zákonodárných sborech měli zastupovati slovenský národ, ale byli lidu pracovníky zcela neznámými a lhotejnými. O úpadku popřevratového národního nadšení a trudném vývoji politických poměrů svědčí i ta skutečnost, že maďarská strana křesťansko-sociální doufala dosíci úspěchů i v krajích čistě slovenských a skutečně soustředila na své kandidáty, kteří se svým smýšlením neslováckým a odstředivými snahami ani netajili, i v slovenské Bánské Bystrici, ba i v Dětvě, pozoruhodný počet hlasů. volební boj skončil velikým neúspěchem sociální demokracie a nečekaným sesléním strany lidové. Republikánská strana maloroľnického a zeměděľského lidu uhájila s napětím sil své posice, strana komunistická sesílila na úkor strany sociálně demokratické. Výsledek voleb nejen na Slovensku, ale v celé republice nezůstal bez vlivu na vzájemný poměr vlády a nové konstelace politických stran. Blok rudozelený, který trval od roku 1920 do roku 1926 i s dosavadní koalici ztroskotal a po přechodné vládě úřednické utvořena koalice nová, t. zv. blok měšťácký, bez socialistů, ale se stranou ludovou a Němci. Ludová strana, vstoupivší do vládní koalice a svými členy i do vlády, byla pojednou postavena před těžký a nesnadný na Slovensku úkol, pozitivní a úspěšné práce.

Není divu, že větší úspěchy nemohly se dostavití a také se nedostavily tak rychle a ani zdaleka ne v té míře, jak slovenskému lidu nejen před volbami, ale celou uplynulou řadu let bylo slibováno. Otázka slovenské autonomie, tak okázale na štít strany vytýčená, která měla

přinéstí tak radikální změnu do poměrů na Slovensku, ta autonomie, po které slovenský lid toužil jako po universálním balsámu, jenž měl najednou zhojiti vřesku jeho opravdovou bídu a strasti a dle jeho domnění dáti Slovensko výlučně jen Slovákům, přestala býti agitačním prostředkem a hájena byla již daleko umírněněji nejen v časopisech strany, ale i v parlamentě. K ocenění pozitivní práce nebyl ale bohužel slovenský lid po převratu vychováván a tak nastalo u slovenského lidu to, co nastati muselo: nedůvěra, zklamání a další roztrpčenost. Tento neblahý úkaz byl stupňován tím, že do ludové strany vklínily se i řady živlů odstředivých, bláhově od ní očekávajících podpory svých profistátních snah i cílů. Roztříštěnost slovenských zástupců v parlamentě do tolika spolu zápasících stran, bránila sama o sobě uskutečnění mnohých a to oprávněných postulátů slovenských. V samotné straně ludové ostře se začaly vyhraňovati vzájemně protivy zásadního rázu a Hlinkovi bylo podstoupiti tvrdý zápas i s vlastními stoupenci, co ovšem nezůstalo bez škodlivého vlivu na vnější a i zevnější poměr ve straně ludové. Slovenský lid stával se čím dále tím více nedůvěřivým a pochyboval o dobrém úmyslu Prahy i při velkých reformách, kterými bylo rozhodováni o věcech Slovenska ve značné míře vloženo do ruky Slováků. Byla to nová reforma, která v roce 1927 přinesla zrušení velkých žup a zřízení zemské, s kterým spokojila se i strana ludová, nedávajíc ovšem ze svého politického programu požadavek plné slovenské autonomie. Zemské zřizení uvolnilo do jisté míry tuhou centralisaci, do té doby

Slovensko opravdu těžce svírající. Ač zemské zřízení značilo nepopíratelný pokrok, bylo i ono přijato slovenským lidem s určitými pochybnostmi. Zrušení velkých žup nebylo Slováků litováno, zehráno bylo jen trpce, že velké župy byly jen pokusem a že k pokusu tomu bylo použito Slovensko v počátečním svém vývoji, pro vyzkoušení podobných experimentů zcela nepřipravené. Veřejné mínění pomalu se uklidňující bylo v letech 1927 a 1928 znovu rozbouráno prudkou akcí Rothermerovou, která zřejmě posílila maďarskou iredentu na Slovensku a značně zviklala i v srdcích četných Slováků víru v nezměnitelnost hranic slovensko maďarských a tím i ustálenou budoucnost Slovenska. Maďarská iredenta plánovitě využívala na Slovensku nespokojenosti slovenského lidu, jsouc všemožně podporována z Maďarska. Agitátoři, letáky, podloudné dopravované noviny a v neposlední míře i budapeštský rozhlas, starali se všemožně o to, aby slovenský lid byl zviklán v lásce k republice a zlákan na scestí práce pro maďarskou integritu. Ve slovenském pohraničí sta krystalových aparátů šířilo nerušeně budapeštský rozhlas, který často reprodukoval ostře politicky zahrocené přednášky, kostelní kázání, programy akcí „probouzejících se Maďarů“ a podobných podniků. Ampliony, postavenými v oknech čelnějších osob, byly takověto reprodukcce budapeštského rozhlasu zpřístupněny širším vrstvám vesnického i městského lidu. Znepokojování Slovenska maďarskou iredentou bylo širuce a plánovitě založeno a nemálo brzdilo jeho konsolidaci. Není naděje ani nyní, ani pro dohlednou budoucnost, že by se iredenta ma-

ďarská této práce a svých nadějí vzdala. Duseň toto ovzduší učinil téměř nesnesitelným poslanec ludové strany prof. dr. Tuka svým pověstným článkem „Vacuum juris“, vyšlém dne 1. I. 1928 v hlavním časopise ludové strany „Slováku“. Tento útok na republiku byl inteligencí slovenskou dle jejího osobního politického přesvědčení buď nepřívlné, anebo příznivě vykládán a živě bylo o něm debatováno. Spory o martinskou deklaraci a o její domnělou tajnou klausuli, sesilovaly jen podrážděnost veřejného mínění. K uklidnění jeho také nepřispěly často se opakující debaty o tom, jsou-li Češi a Slováci jedním nebo dvěma národy a úplný odpor u Slováků vzbudily české hlasy, že třeba pracovati ku sjednocení češtiny se slovenčinou v jeden jazyk, jinými slovy: Slováky počestiti. Tím byli Slováci raněni na místě nejcitlivějším a vystupňovány jen jejich obavy o možnost ztráty rodné své mluvy a svého svérázu v přívalu českých snah a české kultury. Ozývaly se jejich hlasité stesky: „Maďari nám brali školy, ale Češi nám berou víru a řeč.“ O znechucení a politické únavě slovenských širokých vrstev lidových svědčí i to, že případ Tukův, byl i po podání žaloby na Tuku dr. Ivankou, ba až do konce projednání soudního řízení a odsouzení dr. Tukey, posuzován slovenským lidem klidněji než Čechy v zemích historických. Živěji bylo přetřásáno vystoupení jednotlivých osobností v procesu Tukově, zejména vystoupení dr. Bazovského. Aféra Tuko-va nezůstala ovšem bez politických důsledků, zejména pro stranu ludovou. Byl v ní usvědčením a odsouzením dr. Tukey zlomen vliv jeho stoupenců a kategorické a otevřené prohlášení

Hlinkovo jeho věrnosti k republice a nedotknutelnosti Slovenska, namířené zřejmě a úmyslně proti snahám maďarským a špatným výkladem jeho cílů politických, měly za následek odchod neslovenských živilů ze strany ludové, která nevzdávajíc se naděje v rehabilitaci Tukovu, šla se jménem Tukovým ještě do listopadových voleb v roce 1929. Tento přehmat, ale více ještě oslabení strany očistěné od destruktivní přítěže rozkladných, protislovenských a protistátních živilů, byly příčinou její částečných neúspěchů v těchto volbách.

Po listopadových volbách roku 1929 uklidnil se znatelně povrch hladiny politického života slovenského. Snad byla toho příčinou únava ze zhooubného přepolitování sotva osvobozeného národa, snad i stále rostoucí tíseň hospodářská, těžce na slovenský, v ohromné své většině nemajetný lid doléhající, snad také i proto, že málo bylo těch, kteří by byli dovedli státí se tomuto lidu opravdovými a poctivými rádci a těšiteli v jeho bolestech a častých zklamáních. Ale mýlil by se ten, kdo by se domníval, že zdánlivý klid na Slovensku jest výsledkem spokojenosti slovenského národa. Jen poměrů neznalý aneb zlý člověk by mohl popíratí tu ohromnou práci, která byla od převratu na Slovensku ve všech oborech státní správy vykonána. Byla úspěšně řešena pozemková reforma, kterou statisíce lidí získalo půdu a svým počtem omezili hrozivý počet slovenských vystěhovalců a vyhlídění některých krajů Slovenska. Byla řešena příznivě pro Slováky velice důležitá otázka pastvin, spojená s částečnou parcelací a přidělem lesů obcím neb družstvům. O rozmachu školském, o jedi-

nělm to zjevu v dějinách, zmínil jsem se již dříve. V oboru železniční správy docileno značného zdokonalení dopravních prostředků i znatelného zlepšení provozu vybudováním a zesílením některých tratí. Cílevědomě postupováno s vybudováním a úpravou nádražních budov a pamatováno i na byty pro železniční zaměstnance. Po dlouhých a trapných průtazích počato i s vybudováním trati Červená Skála — Margecany. Poštovní správa velkými peněžními náklady rozmnožila počet telefonních a telegrafních vedení a věnovala velikou péči vhodnému ubytování a účelnému zařízení svých úřadů. Tak tomu bylo i ve všech jiných oborech. Byl vnesen po mnohých, často nedomyšlených a překotných experimentech konečně i určitý klid mezi státní zaměstnance, ač novoty, restrikce, systemisace a resystemisace, provedené bez předcházejícího zjednodušení státní správy, vykazovaly viditelné nedostatky a řadu tvrdých a bolestných opatření, zatěžujících zejména zaměstnance nižších a středních kategorií.

V ohledu sociální péče byl na Slovensku udržován asi stejný postup jako v zemích historických. Scotus Viator svoji knihou „Slovensko jindy a nyní“ podrobuje uspokojivé kritice nynější stav Slovenska a 25 významných předních a poctivých Slováků svými doplňujícími články oceňuje vděčně a uznale velikou práci po převratu pro Slovensko a blaho slovenského národa vykonanou. Rada statistických tabulek názorně i číselně potvrzuje obrovský rozsah vykonané práce. České listy, glosující knihu „Slovensko jindy a nyní“, sebevědomě a radostně poukazují na tuto práci a

česká inteligence, Slovosno neznaníci — a je jí, bohužel, mnoho — se ptá „po přečtení takových úvah: „Co vlastně chtějí ještě ti Slováci, když se pro ně již tolik vykonalo? Proč jsou stále ještě nespokojeni?“ V odpovědi na tyto překvapující otázky nutno poukázat nejen na popřevratový vývoj a duševní přerod, ale i na nynější politický, kulturní a hlavně hospodářský stav Slovenska.

Po jásavém a jedinečném 28. říjnu 1918 bylo budování mladého našeho státu v jeho části české, moravské a slezské nepoměrně lehčí, nežli v oblasti slovenské. Svízelné počátky připojení Slovenska k republice, gigantická práce malého počtu pracovníků vedených odhodlaně dr. Šrobárem, pověřeného tehdy plnou mocí ministra pro správu Slovenska, nadšený, ale starostiplný postup jejich a počáteční úřadování v Uherské Skalici a Zilině, obsazení Bratislavy, ustavení vlády v čele s ministrem dr. Šrobárem a 13 vládními referenty, postupně převzetí žup a jmenování 17 županů, vykonané v době nejvyššího politického varu, v ovzduší prosyceném nejistotou a zvrácenými hesly, otráveném všeobecně oviklanou disciplínou, poklesem morálky, nedostatky v zásobování, nemožným výkladem hesel svobody a bratrstva a to při zoufalém nedostatku schopných pracovníků Slováků a za přílivu ohromného počtu českých pracovníků, Slovenska a slovenských poměrů neznaných, nedaly se porovnat s počátečním, přece jen klidným vývojem věcí v zemích historických. Při nynějším posuzování vývoje slovenských poměrů, jsou tyto okolnosti buď nedostatečně oceňovány, nebo docela i podceňovány. Jest jisto, že poměrně malá sku-

pina rodověrných Slováků, zatížená starostmi politickými, kulturními i hospodářskými, nemohla udržeti vývoj věcí slovenských ve svých rukou, který přešel do rukou rozhodujících kruhů českých. A tu třeba přiznati, že tak zvané „pražské“ at již vládní nebo parlamentní, nejčastěji ale byrokratické rozhodování, nebylo v souladu s kulturní, politickou i hospodářskou úrovní Slováků, vyrostlých v poměrech zcela jiných, daleko nepříznivějších než tomu bylo v národě českém. Bylo by nesprávným domnívati se, že takovými rozhodováními — mám na mysli ukvapenost některých zákonů, některé zjevy v politice personální, dopravní, tarifní atd. byla podkladem neláska, neb docela snad zlý úmysl — nikoliv, takováto nedopatření uskutečňovala se jen v důsledku neznalosti Slovenska a duše slovenského lidu. Nemohlo býti pochybnosti o upřímné náklonnosti Čechů k Slovákům, která nevybýjela se jen v příležitostných projevech, ale kotvila opravdu v srdcích českého lidu, ale Slovákům a i Čechům na Slovensku veřejně pracujícím, vtíralo se často neodbytně přesvědčení, že českým lidem a více ještě rozhodujícími kruhy pražskými, nejsou Slováci a Slovensko stejně oceňováni, jako obyvatelé zemí historických. Nemůže býti sporu o tom, že v tom ohromném počtu Čechů, na Slovensku činných, mnozí se provinili, že práce jednotlivců, anebo třeba i některých skupin nebyla v souladu se smýšlením slovenského lidu, ale byly to v onom množství případy přece jen ojedinělé. V Čechách vyvolané přesvědčení, že nelásku Slováků k Čechům vyvolali svým působením Češi na Slovensku činní, může býti jen z men-

ší části oprávněně. Z větší části byl to *sp-
stém*, který přezíral předpřevratový vývoj
Slovenska a smýšlení slovenského lidu, uplat-
ňoval na Slovensku názory vyrostlé v ovzduší
českém a nejednou měřil Slovensku jiným lok-
tem, než zemím historickým. *To* byly příčiny,
které u Slováků budily z počátku nedůvěru,
která měnila se v širokých vrstvách lidových
v nelásku k Čechům, když tento systém vyvol-
al politické heslo slovenské autonomie sesilo-
vané voláním: „Pryč s Čechy, Slovensko Slo-
vákům!“

Není možno pouštět se v krátké brožůře
nebo přednášce do obšírného líčení všech těch
opatření, která nepříznivě působila na smý-
šlení Slováků a mohu se zmínit jen o něko-
lika hlavních. Byly to zejména hned z počátku
diametrálně se rozcházející názory Čechů a Slo-
váků na otázky náboženské, zrušení 3 katoli-
ckých gymnasií, neblahé působení obilního úřa-
du, rekvisice, zřejmě odprůmýšlení Slovenska,
otázka pastvin, nedostatky pozemkové refor-
my, soupis majetku, tvrdost a bezohlednost
při vyměřování a vybírání stále rostoucích
daní a dávek, neplánovité provádění odalkoho-
lisování Slovenska, malá nebo žádná podpora
slovenského podnikání v průmyslu a obchodu,
nedostatky tarifní na drahách, které kalkulač-
ně znemožňovaly téměř vývoz některých slo-
venských podniků, nestejný přiděl subvencí
kulturním a uměleckým institucím v zemích
historických a na Slovensku, tvrdý a bezohled-
ný byrokratismus, který i zevně se projevoval
dravou a přímo chorobnou psavostí a nesčet-
nými komisemi, které Slovensko přímo zapla-
vovaly, úplná odvislost i vyšších slovenských

úřadů od Prahy i v otázkách podřadného význa-
mu a v posledním míře i otázky personální.

A jak vyhlíží to na Slovensku dnes? Hospo-
dářskou krizí těžce doléhající na všechny vrst-
vy obyvatelstva, jest přece jen nepoměrně více
postíženo Slovensko. Bída jest na Slovensku
větší a jen drakonické opatření cizích států
brání intenzivnímu vystěhovalectví Slováků ve
své vlasti živořících. Komíny mnohých továr-
ren a průmyslových podniků ční vyčítavě a
smutně nad rozpadávajícími se prázdnými bu-
dovami, ze kterých dávno již byly stroje od-
montovány a odneseny, dřevařský průmysl,
který zaměstnával veliký počet slovenských
horalů, jest v těžké krizi, nepomáhá dnes té-
měř ani poskytnutím práce mírníci bídu slo-
venského lidu, odkázaného jen na ubohý výtě-
žek svých kamenitých polí, maličkých a chu-
dobných jako skromný ten lid sám. Jest Slo-
vensko jen v jižní části své země zemědělskou,
která ale bohužel z valné části není v rukách
slovenských, a i výnos té země jest v celku
nepoměrně menší než v Čechách. Kulturní a
jazykové potřeby slovenské pohraniční men-
šiny nejsou zdaleka tak zabezpečeny, aby ský-
taly jistotu slovenského národního vývoje
slovenským menšinám, pro málo početný sloven-
ský národ tak důležitých.

Nemohu se zhostiti obav, že velký počet
dětí těch Slováků, kteří pozemkovou reformou
získali půdu v pohraničí, ale jsou porůznu
usedlí, odcizí se národu v obklopujícím je
ovzduší maďarském.

Slovenské cesty a silnice jsou ve špatném
stavu, železniční síť řídká a celé velké oblasti
jsou ještě dnes bez poštovních, telegrafních a

telefonních úřadů. Ještě dnes ve 13. roce třetí republiky jest zastoupení Slováků v ústředních úřadech zcela nedostatečné a neodpovídá zdaleka počtu slovenského národa a významu Slovenska. Vždyť ze 17 ministerstev jsou jen 2 obsazena Slováky, Slováci nemají ani jediného odborového přednosty, ba i počet nižších úředníků Slováků jest v ústředních úřadech mizivě malý. Slovenské kulturní a umělecké instituce zasloužily by si nepoměrně větší podpory, aby ve slovenském lidu mohly plně uplatnit své poslání, kotvíci v kulturním povznesení slovenského národa a v jeho výchově k lásce rodné své mluvy a nezadatelného národního přesvědčení. Samo slovenské Národní divadlo v Bratislavě tone stále v umělecké i finanční nejistotě jako v bouři loď a jest nepřetržitě předmětem pokusů různých podnikatelů.

Příznačné jest, že i tato první národní scéna musí doplňovati své finance zájezdy na venek, které spíše se podobají divoké honbě za penězi, než uměleckému poslání. Jest tu i starost o zabezpečení budoucnosti slovenského jazyka v přívalu české, jazykově blízké kultury. Dalo by se ještě mnohé a mnohé uvést, co by jasně znázornilo, že Slovensku ještě zdaleka nedostalo se toho, čeho by potřebovalo a čeho by také si zasloužilo. Je třeba vzpružení a znovu oživiti lásku a přichylnost českého lidu k Slovákům, jejíž pokles byl vyvolán odporými a nezdramými metodami politických bojů a politického tříštění, které ve svých důsledcích nepřináší požeňání ani Čechům, ani Slovákům. Jest v tom krásný projev vděku a uznání, když 25 vynikajících Slo-

váků radostně konstatuje ohromný kus popřevratové práce na Slovensku vykonané a jest v tomto projevu i nemalá dávka osobní noblesy, těchto 25 svůj národ nade vše milujících pracovníků, když v knize Scotta Viatora nepřipomínají nijak tu nevykonanou práci, ty tužby, strasti a starosti své rodné země a svého národa, která jistě tíží i srdce jejich. Jaký byl stav Slovenska při jeho osvobození a národním vzkříšení, když po takové veliké, vděčně uznávané práci jeho úroveň — a to v jakémkoliv směru — zdaleka ještě nedosahuje úrovně zemí historických. Budiž toto pomyšlení výstrahou těm Slovákům, jichž srdce byla otrávena protičeskou nenávistí v té míře, že dávala jim zapomenouti na minulé bezpříkladné ponížení svého národa, těm Slovákům, kteří měli slova odpuštění pro Maďary, ale nedovedli skrývati svoji nelásku k Čechům, obviňující z chyb, spáchaných jednotlivci, celý český národ, Rozhodující činitelé, směrodatní pracovníci, český tisk i celý český národ musí býti přesvědčeni, že Slovensko musí býti postaveno všestrannou prací, péčí, trpělivostí i finančními obětmi v každém ohledu na roveň se zeměmi historickými. *V tom umění, povznést Slovensko na úroveň historických zemí a učiniti z něj rovnocenného činitele v republice, skrývá se nejen celý ten tak zvaný a často vzpomínaný slovenský, ale i státní problém.* Bylo by bláhovým poukazovati na to, jak mnozí v Čechách to činí, že Slováci neměli nic a nyní chtějí mnoho.

Slováci byli ujařmeni, ale dnes jsou svobodni, československý stát jest jejich státem stejně tak jako našim, Slováci musí býti tomuto státu stejně tak pevnou a jistou oporou jako

my. Proto se musí v našem společném státě cítiti nejen stejně svobodnými, ale i rovnocennými občany. Povznesení Slovenska učiní Slováky spokojenými, vypudí z jejich srdcí závist a pocit méněcennosti a utvrdí je v přesvědčení o nesobeckosti a opravdovosti českého bratrství.

Nebude Slovenska bez tohoto státu a nebude tento stát bez Slovenska. Naučme se Slovensku rozuměti a Slovenska si ceniti. Ruku v ruce snažme se pracovati cílevědomě za urychlené splnění oprávněných tužeb slovenského národa. Mnohé věci by mohli uspíšiti, mnohé žaly slovenského lidu by mohli zmírniti a mnohé úspěchu by mohli dosíci zástupci slovenského národa, kdyby mužně se dohodli o zastavení svých sporů, v práci pro blaho Slovenska soustřediti své síly a najíti cestu *společnou*. Slovenský lid jest od převratu veden ku vzdělání, jest třeba také jej vésti k národním uvědomění a k spokojenosti. Docílíme-li toho a vzpruží-li se i pokleslé národní vědomí české mládeže, pak klidně můžeme hleděti vstříc budoucnosti tohoto státu, jehož nejbezpečnějším základem a nejjistější oporou budou národně uvědomělí, hospodářsky spokojení a ruku v ruce pro blaho tohoto státu i pro blaho svoje svorně a bratrsky pracující Češi a Slováci.
